Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (druga izba)

z dnia 20 czerwca 2024 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Ochrona bezpieczeństwa i zdrowia pracowników – Organizacja czasu pracy – Dyrektywa 2003/88/WE – Artykuł 9 ust. 1 lit. a) – Obowiązek badania stanu zdrowia pracowników wykonujących pracę w porze nocnej – Naruszenie tego obowiązku przez pracodawcę – Prawo do odszkodowania – Konieczność wykazania istnienia konkretnej szkody

W sprawie C-367/23

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Cour de cassation (sąd kasacyjny, Francja) postanowieniem z dnia 7 czerwca 2023 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 9 czerwca 2023 r., w postępowaniu:

EA

przeciwko

Artemis security SAS,

TRYBUNAŁ (druga izba),

w składzie: A. Prechal (sprawozdawczyni), prezes izby, F. Biltgen, N. Wahl, J. Passer i M.L. Arastey Sahún, sędziowie,

rzecznik generalny: T. Ćapeta,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

– w imieniu EA – L. Boré i G. Mégret, avocats,

– w imieniu Artemis security SAS – J.-J. Gatineau, avocat,

– w imieniu rządu francuskiego – M. de Lisi, B. Fodda i M. Raux, w charakterze pełnomocników,

* Język postępowania: francuski.

– w imieniu rządu włoskiego – G. Palmieri, w charakterze pełnomocnika, którą wspierała M. F. Severi, avvocato dello Stato,

– w imieniu Komisji Europejskiej – F. Clotuche-Duvieusart i D. Recchia, w charakterze pełnomocników,

podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 4 listopada 2003 r. dotyczącej niektórych aspektów organizacji czasu pracy (Dz.U. 2003, L 299, s. 9).

2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy EA a Artemis security SAS (zwaną dalej „spółką Artemis”) w przedmiocie żądania EA zmierzającego do uzyskania odszkodowania z tytułu naruszenia przez spółkę Artemis obowiązków ciążących na pracodawcy w zakresie badania stanu zdrowia pracowników wykonujących pracę w porze nocnej.

Ramy prawne

Prawo Unii

3 Zgodnie z motywami 5 i 7–10 dyrektywy 2003/88:

„(5) Wszystkim pracownikom powinny przysługiwać odpowiednie okresy odpoczynku. […] Pracownikom wspólnotowym należy przyznać minimalne dobowe, tygodniowe i roczne okresy odpoczynku oraz odpowiednie przerwy. W tym kontekście niezbędne jest również ustanowienie maksymalnego limitu tygodniowego wymiaru czasu pracy.

[…]

(7) Badania wykazały, iż organizm ludzki jest w porze nocnej bardziej wrażliwy na zakłócenia środowiska i pewne uciążliwe formy organizacji pracy oraz że długie okresy pracy w porze nocnej mogą być szkodliwe dla zdrowia pracowników i mogą zagrażać bezpieczeństwu w miejscu pracy.

(8) Niezbędne jest ograniczenie okresów pracy w porze nocnej, w tym pracy w godzinach nadliczbowych, oraz zapewnienie, że pracodawca, który regularnie korzysta z pracy wykonywanej przez pracowników w porze nocnej, przekazuje informacje o tym właściwym organom, jeżeli się o nie zwrócą.

(9) Istotne jest, aby pracownicy wykonujący pracę w porze nocnej byli uprawnieni do bezpłatnych badań lekarskich przed ich przydzieleniem i po nim, w regularnych odstępach czasu oraz, jeżeli jest to możliwe, powinni być przeniesieni do odpowiedniej pracy dziennej, jeżeli występują u nich problemy zdrowotne.

(10) Sytuacja pracowników wykonujących pracę w porze nocnej i w systemie pracy zmianowej wymaga, aby poziom ochrony ich bezpieczeństwa i zdrowia był dostosowany do charakteru ich pracy oraz aby organizacja i działanie służb oraz środków ochronnych i zapobiegawczych były skuteczne".

4 Artykuł 6 tej dyrektywy, zatytułowany „Maksymalny tygodniowy wymiar czasu pracy", stanowi:

„Państwa członkowskie przyjmują niezbędne środki w celu zapewnienia, że zgodnie z potrzebą zapewnienia ochrony bezpieczeństwa i zdrowia pracowników:

[…]

b) przeciętny wymiar czasu pracy w okresie siedmiodniowym, łącznie z pracą w godzinach nadliczbowych, nie przekracza 48 godzin".

5 Artykuł 8 wspomnianej dyrektywy, zatytułowany „Wymiar czasu pracy w porze nocnej", stanowi:

„Państwa członkowskie przyjmują niezbędne środki w celu zapewnienia, że:

a) normalny wymiar czasu pracy pracowników wykonujących pracę w porze nocnej nie przekracza przeciętnie ośmiu godzin w okresie 24-godzinnym;

b) pracownicy wykonujący pracę w porze nocnej, których praca związana jest ze szczególnym niebezpieczeństwem albo związana jest z poważnym obciążeniem fizycznym lub psychicznym, nie pracują dłużej niż osiem godzin w okresie 24-godzinnym, w których czasie wykonują pracę w porze nocnej.

Do celów lit. b) praca związana ze szczególnym niebezpieczeństwem lub z poważnym obciążeniem fizycznym lub psychicznym określana jest zgodnie z ustawodawstwem krajowym i/lub praktyką krajową lub w ramach układów zbiorowych pracy lub porozumień zawartych między partnerami społecznymi, z uwzględnieniem szczególnych skutków pracy w porze nocnej i związanych z nią zagrożeń".

6 Artykuł 9 tej dyrektywy, zatytułowany „Badanie stanu zdrowia pracowników wykonujących pracę w porze nocnej i przeniesienie do pracy w porze dziennej", przewiduje w ust. 1:

„Państwa członkowskie przyjmują niezbędne środki w celu zapewnienia, że:

a) pracownicy wykonujący pracę w porze nocnej są uprawnieni do bezpłatnego badania lekarskiego przed przydzieleniem i w trakcie pracy, odbywającego się w regularnych odstępach czasu;

b) pracownicy wykonujący pracę w porze nocnej, mający problemy zdrowotne uznane za związane z wykonywaniem pracy w porze nocnej, są przenoszeni, o ile to w każdym przypadku jest możliwe, do pracy w porze dziennej, do której posiadają odpowiednie kwalifikacje".

Prawo francuskie

7 Artykuł L. 3122-11 code du travail (kodeksu pracy) stanowi:

„Każdy pracownik wykonujący pracę w porze nocnej jest uprawniony do regularnych indywidualnych kontroli lekarskich swojego stanu zdrowia na warunkach określonych w art. L. 4624-1”.

8 Artykuł L. 4624-1 tego kodeksu przewiduje:

„Każdy pracownik jest uprawniony, w ramach monitorowania zdrowia pracowników […] do indywidualnych kontroli lekarskich swojego stanu zdrowia przeprowadzanych przez lekarza medycy pracy oraz, pod jego nadzorem, przez lekarza odbywającego specjalizację w zakresie medycyny pracy […], lekarza stażystę i pielęgniarkę.

[…]

Każdy pracownik wykonujący pracę w porze nocnej jest uprawniony do regularnych indywidualnych kontroli lekarskich swojego stanu zdrowia. Okresowość tych kontroli jest ustalana przez lekarza medycyny pracy w zależności od szczególnych cech zajmowanego stanowiska i cech charakterystycznych pracownika, zgodnie z zasadami określonymi w dekrecie Conseil d’État (rady stanu)”.

9 Artykuł R. 3122-11 wspomnianego kodeksu stanowi:

„Kontrole lekarskie stanu zdrowia pracowników wykonujących pracę w porze nocnej mają w szczególności na celu umożliwienie lekarzowi medycyny pracy dokonania oceny ewentualnych konsekwencji pracy w porze nocnej dla zdrowia i bezpieczeństwa tych pracowników, w szczególności w wyniku zmian rytmu chronobiologicznego, oraz zrozumienie ich potencjalnego wpływu na ich życie społeczne”.

10 Zgodnie z art. R. 4624-11 kodeksu pracy:

„Wizyta informacyjno-prewencyjna, z której korzysta pracownik, ma charakter indywidualny. Jej przedmiotem jest w szczególności:

1) przesłuchanie pracownika na temat jego stanu zdrowia;

2) poinformowanie go o ewentualnych zagrożeniach, na jakie jest narażony z uwagi na jego stanowisko pracy;

3) uwrażliwienie go na środki zapobiegawcze, które należy wdrażać;

4) ustalenie, czy jego stan zdrowia lub zagrożenia, na które jest narażony, wymagają skierowania do lekarza medycyny pracy;

5) informowanie go o sposobach organizowania kontroli lekarskich jego stanu zdrowia przez służbę medycyny pracy oraz o przysługującej mu możliwości skorzystania w każdej chwili na jego wniosek z wizyty u lekarza medycyny pracy”.

11 Artykuł R. 4624-18 tego kodeksu stanowi:

„Każdy pracownik wykonujący pracę w porze nocnej […] jest uprawniony do skorzystania z wizyty informacyjno-prewencyjnej przeprowadzanej przez pracownika służby zdrowia, o którym mowa w art. L. 4624-1 akapit pierwszy, przed jego przydzieleniem na dane stanowisko".

12 Artykuł R. 3124-15 wspomnianego kodeksu przewiduje:

„Naruszenie przepisów dotyczących pracy w porze nocnej zawartych w art. od L. 3122-1 do L. 3122-24 […] oraz przepisów dekretów wydanych w celu ich wykonania podlega karze grzywny przewidzianej za wykroczenia klasy piątej, orzeczonej tyle razy, ilu jest pracowników, których dotyczy dane naruszenie.

Powrót do naruszenia podlega karze zgodnie z art. 132-11 i 132-15 code pénal (kodeksu karnego)".

13 Artykuł R. 4745-3 tego kodeksu stanowi:

„Naruszenie przepisów dotyczących działań lekarza medycyny pracy, przewidzianych w art. L. 4624-1 oraz przepisów dekretów wydanych w celu ich wykonania, podlega karze grzywny przewidzianej za wykroczenia klasy piątej".

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

14 W dniu 1 kwietnia 2017 r. EA został zatrudniony przez spółkę Artemis w charakterze pracownika służby ochrony przeciwpożarowej i służby ratunkowej.

15 Pismem z dnia 25 kwietnia 2019 r. EA wystąpił do conseil de prud'hommes de Compiègne (sądu pracy w Compiègne, Francja) o sądowe rozwiązanie umowy o pracę i zasądzenie od spółki Artemis na jego rzecz odszkodowania. Na poparcie tych żądań EA powołał się, po pierwsze, na okoliczność, że jego umowa o pracę została jednostronnie zmieniona przez spółkę Artemis ze względu na przeniesienie go z dziennego stanowiska pracy na stanowisko pracy w porze nocnej, a po drugie, na okoliczność, że nie skorzystał on z dodatkowych kontroli lekarskich mających zastosowanie w przypadku pracy w porze nocnej.

16 W dniu 1 lipca 2019 r. EA został zwolniony z pracy.

17 Wyrokiem z dnia 4 grudnia 2019 r. conseil de prud'hommes de Compiègne (sąd pracy w Compiègne) oddalił roszczenie EA o odszkodowanie. Cour d'appel d'Amiens (sąd apelacyjny w Amiens, Francja), do którego wniesiono apelację od tego wyroku, wyrokiem z dnia 2 września 2021 r. utrzymał w mocy wspomniany wyrok w tym punkcie sentencji, uzasadniając to tym, że EA nie wykazał rzeczywistego i konkretnego charakteru szkody, którą, jak twierdził, poniósł z powodu braku dodatkowych kontroli lekarskich wymaganych w przypadku pracy w porze nocnej.

18 Na poparcie skargi kasacyjnej wniesionej od tego wyroku do Cour de cassation (sądu kasacyjnego, Francja) EA utrzymuje, że samo stwierdzenie nieprzestrzegania przepisów ochronnych w dziedzinie dodatkowych kontroli lekarskich w przypadku pracy w porze nocnej daje

zainteresowanemu pracownikowi prawo do odszkodowania i że oddalając jego roszczenie odszkodowawcze, cour d'appel d'Amiens (sąd apelacyjny w Amiens) naruszył w szczególności art. L. 3122-11 kodeksu pracy w związku z art. 9 dyrektywy 2003/88.

19 Cour de cassation (sąd kasacyjny), który jest sądem odsyłającym, wskazuje, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem istnienie szkody i jej ocena podlegają, co do zasady, swobodnej ocenie sędziów rozstrzygających sprawę co do istoty. Niemniej jednak orzekł on niedawno, biorąc pod uwagę wnioski wynikające jego zdaniem z wyroku z dnia 14 października 2010 r., Fuß (C-243/09, EU:C:2010:609), że samo stwierdzenie przekroczenia średniego maksymalnego tygodniowego wymiaru czasu pracy przewidzianego w art. 6 lit. b) dyrektywy 2003/88 powoduje powstanie po stronie pracownika prawa do odszkodowania, i to w świetle, po pierwsze, bezpośredniej skuteczności tego przepisu prawa Unii, a po drugie, okoliczności, że takie przekroczenie powoduje ipso facto uszczerbek na zdrowiu pracownika.

20 Tymczasem sąd ten zastanawia się nad kwestią, czy należy przyjąć podobne podejście w przypadku naruszenia art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88. W tym względzie wspomniany sąd zauważa w szczególności, że brzmienie tego przepisu w związku z motywami 9 i 10 tej dyrektywy wydaje się mniej precyzyjne niż brzmienie art. 6 lit. b) wspomnianej dyrektywy.

21 W tych okolicznościach Cour de cassation (sąd kasacyjny) uważa w pierwszej kolejności, że konieczne jest zwrócenie się do Trybunału z pytaniem, czy art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88 należy uznać za bezpośrednio skuteczny. Zdaniem sądu odsyłającego w przypadku udzielenia przez Trybunał odpowiedzi twierdzącej mógłby on bowiem, biorąc pod uwagę brak horyzontalnego skutku bezpośredniego dyrektyw, znaleźć się w sytuacji niemożności dokonania wykładni art. L. 3122-11, L. 4624-1 i R. 4624-18 kodeksu pracy zgodnie z dyrektywą 2003/88, ze względu na charakter contra legem, jaki mogłaby mieć taka wykładnia.

22 W drugiej kolejności sąd odsyłający uważa za konieczne uzyskanie od Trybunału wyjaśnień co do kwestii, czy samo nieprzestrzeganie przez pracodawcę krajowych środków mających na celu zapewnienie badania lekarskiego pracowników wykonujących pracę w porze nocnej, o którym mowa w art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88, powoduje jako takie powstanie prawa do odszkodowania, bez konieczności wykazywania istnienia konkretnej szkody wynikającej z tego nieprzestrzegania po stronie zainteresowanego pracownika.

23 W tych okolicznościach Cour de cassation (sąd kasacyjny) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy [2003/88] spełnia przesłanki bezpośredniej skuteczności i pracownik może się powołać na ów przepis w dotyczącym go sporze?

2) Czy art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy [2003/88] należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie ustawodawstwu krajowemu lub praktyce krajowej, zgodnie z którymi w przypadku nieprzestrzegania przepisów przyjętych w celu wdrożenia środków niezbędnych do zapewnienia bezpłatnych badań lekarskich pracowników prawo pracownika do odszkodowania jest uzależnione od udowodnienia szkody wywołanej tym nieprzestrzeganiem?".

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania drugiego

24 Poprzez pytanie drugie, które należy rozpatrzyć w pierwszej kolejności, sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, na mocy którego w wypadku naruszenia przez pracodawcę przepisów krajowych wdrażających ten przepis prawa Unii i przewidujących, że pracownicy wykonujący pracę w porze nocnej są uprawnieni do bezpłatnego badania lekarskiego przed przydzieleniem i w trakcie pracy, odbywającego się w regularnych odstępach czasu, prawo danego pracownika wykonującego pracę w porze nocnej do uzyskania odszkodowania z tytułu tego naruszenia jest uzależnione od warunku, że pracownik ten przedstawi dowód wynikającej dla niego z tego naruszenia szkody.

25 W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem w braku uregulowań Unii w danej dziedzinie do wewnętrznego porządku prawnego każdego państwa członkowskiego należy, zgodnie z zasadą autonomii proceduralnej, ustanowienie szczególnych przepisów proceduralnych dotyczących środków prawnych mających na celu ochronę uprawnień przysługujących podmiotom prawa, pod warunkiem jednak, że przepisy te, w sytuacjach objętych prawem Unii, nie będą mniej korzystne niż przepisy normujące podobne sytuacje podlegające prawu krajowemu (zasada równoważności) oraz że w praktyce nie będą uniemożliwiały lub nie uczynią nadmiernie uciążliwym wykonywania uprawnień przyznanych w prawie Unii (zasada skuteczności) [zob. podobnie wyrok z dnia 4 maja 2023 r., Österreichische Post (Szkoda niemajątkowa związana z przetwarzaniem danych osobowych), C-300/21, EU:C:2023:370, pkt 53 i przytoczone tam orzecznictwo].

26 Tymczasem, jak zauważył już Trybunał, dyrektywa 2003/88 nie zawiera żadnego przepisu dotyczącego sankcji mających zastosowanie w przypadku naruszenia minimalnych wymagań, które ustanawia, ani żadnej szczególnej zasady dotyczącej naprawienia szkody ewentualnie poniesionej przez pracowników z powodu takiego naruszenia (wyrok z dnia 25 listopada 2010 r., Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, pkt 44).

27 W związku z tym, w braku przepisów prawa Unii mających na celu określenie zasad dotyczących ewentualnego odszkodowania, o które może ubiegać się pracownik przydzielony na stanowisko pracy w porze nocnej w przypadku naruszenia przez jego pracodawcę przepisów krajowych dotyczących badania lekarskiego przewidzianego w przypadku takiego przydzielenia, mających na celu wdrożenie art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88, do porządku prawnego każdego państwa członkowskiego należy określenie zasad dotyczących działań mających na celu zapewnienie ochrony uprawnień, jakie podmioty prawa wywodzą z tego przepisu, a w szczególności warunków, na jakich taki pracownik może uzyskać od tego pracodawcy odszkodowanie z tytułu wspomnianego naruszenia, z zastrzeżeniem poszanowania zasad równoważności i skuteczności [zob. podobnie wyrok z dnia 4 maja 2023 r., Österreichische Post (Szkoda niemajątkowa związana z przetwarzaniem danych osobowych), C-300/21, EU:C:2023:370, pkt 54 i przytoczone tam orzecznictwo].

28 Co się tyczy zasady równoważności, Trybunał nie dysponuje w niniejszym postępowaniu żadnym elementem mogącym wzbudzać wątpliwości co do zgodności z tą zasadą uregulowania rozpatrywanego w postępowaniu głównym w zakresie, w jakim uregulowanie to uzależnia prawo

do ewentualnego odszkodowania pracownika wykonującego pracę w porze nocnej od ciążącego na nim obowiązku wykazania rzeczywistego charakteru szkody poniesionej z powodu naruszenia przepisów krajowych wdrażających art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88.

29 Co się tyczy zasady skuteczności, to do sądu odsyłającego, który jako jedyny jest właściwy do dokonania oceny okoliczności faktycznych sprawy, będzie należało ostatecznie ustalenie, czy przewidziane w prawie krajowym zasady ewentualnego uznania takiego prawa do odszkodowania, a w szczególności przepis krajowy dotyczący dowodu poniesionej szkody, o którym mowa w poprzednim punkcie, nie czynią w praktyce niemożliwym lub nadmiernie uciążliwym wykonywania praw przyznanych przez art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88 [zob. podobnie wyrok z dnia 4 maja 2023 r., Österreichische Post (Szkoda niemajątkowa związana z przetwarzaniem danych osobowych), C-300/21, EU:C:2023:370, pkt 56].

30 Należy bowiem przypomnieć, że art. 267 TFUE nie upoważnia Trybunału do stosowania przepisów prawa Unii w określonej sprawie, lecz wyłącznie do orzekania w kwestii wykładni traktatów oraz aktów przyjętych przez instytucje Unii Europejskiej. Jednakże zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, w ramach współpracy sądowej ustanowionej w owym art. 267 TFUE, Trybunał może, na podstawie przedstawionych mu informacji, dostarczyć sądowi krajowemu elementów wykładni prawa Unii, które mogą być dla niego przydatne przy dokonywaniu oceny skutków wywieranych przez dany przepis tego prawa (zob. podobnie wyrok z dnia 11 maja 2023 r., Inspecția Judiciară, C-817/21, EU:C:2023:391, pkt 58 i przytoczone tam orzecznictwo).

31 W niniejszej sprawie należy przede wszystkim zauważyć, że w wypadku naruszenia przez pracodawcę obowiązków dotyczących badania stanu zdrowia pracowników wykonujących pracę w porze nocnej przewidzianych w art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88, które, jak wynika z przepisów kodeksu pracy przytoczonych w pkt 7–10 niniejszego wyroku, zostały transponowane do prawa krajowego, dany pracownik powinien mieć możliwość zażądania od wspomnianego pracodawcy spełnienia przedmiotowych obowiązków, w danym wypadku, poprzez zwrócenie się do organu krajowego właściwego w zakresie kontroli przestrzegania wspomnianych obowiązków lub, w razie potrzeby, poprzez dalsze egzekwowanie tych obowiązków przed właściwymi sądami zgodnie z wymogami wynikającymi z art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej. Korzystanie z prawa do skutecznej ochrony sądowej, jakie gwarantuje to ostatnie postanowienie każdemu, kogo prawa zagwarantowane przez prawo Unii zostały naruszone, może zatem przyczynić się do zapewnienia skuteczności prawa do badania swojego stanu zdrowia przysługującego pracownikowi wykonującemu pracę w porze nocnej na podstawie art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88.

32 Następnie, do zapewnienia takiej skuteczności przyczynia się podobnie okoliczność, że w przypadku naruszeń przez pracodawcę obowiązków przewidzianych w art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88 pracownik wykonujący pracę w porze nocnej może uzyskać odpowiednie odszkodowanie w tym znaczeniu, że powinno ono pozwolić na pełne naprawienie szkody rzeczywiście poniesionej w wyniku wspomnianych naruszeń [zob. podobnie wyroki: z dnia 13 lipca 2006 r., Manfredi i in., od C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461, pkt 95; z dnia 14 września 2023 r., TGSS (Odmowa dodatku macierzyńskiego), C-113/22, EU:C:2023:665, pkt 50 i przytoczone tam orzecznictwo].

33 Prawo pracownika do żądania naprawienia szkody wzmacnia bowiem w szczególności operacyjny charakter przepisów ochronnych przewidzianych w art. 9 ust. 1 lit. a) i może zniechęcać do powtarzania bezprawnych zachowań [zob. analogicznie wyrok z dnia 4 maja 2023 r.,

Österreichische Post (Szkoda niemajątkowa związana z przetwarzaniem danych osobowych), C-300/21, EU:C:2023:370, pkt 40]. Zapłata poszkodowanemu odszkodowania pokrywającego w pełni poniesioną szkodę, zgodnie ze szczegółowymi zasadami ustanowionymi przez państwa członkowskie, powinna zagwarantować rzeczywiste naprawienie takiej szkody w sposób odstraszający i proporcjonalny [zob. podobnie wyrok z dnia 14 września 2023 r., TGSS (Odmowa dodatku macierzyńskiego), C-113/22, EU:C:2023:665, pkt 51 i przytoczone tam orzecznictwo].

34 Należy natomiast przypomnieć, że prawo Unii nie stoi na przeszkodzie temu, by sądy krajowe czuwały nad tym, by ochrona praw zagwarantowanych w porządku prawnym Unii nie prowadziła do bezpodstawnego wzbogacenia osób uprawnionych (zob. podobnie wyrok z dnia 13 lipca 2006 r., Manfredi i in., od C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461, pkt 94 i przytoczone tam orzecznictwo).

35 I tak, biorąc pod uwagę funkcję kompensacyjną prawa do odszkodowania przewidzianego w niniejszym przypadku w mającym zastosowanie prawie krajowym, należy stwierdzić, że naprawienie w pełni rzeczywiście poniesionej szkody jest wystarczające dla celów opisanych w pkt 33 niniejszego wyroku, bez konieczności nakładania na pracodawcę obowiązku zapłaty odszkodowania o charakterze sankcji [zob. podobnie wyroki: z dnia 17 grudnia 2015 r., Arjona Camacho C-407/14, EU:C:2015:831, pkt 37; z dnia 4 maja 2023 r., Österreichische Post (Szkoda niemajątkowa związana z przetwarzaniem danych osobowych), C-300/21, EU:C:2023:370, pkt 58].

36 W tym ostatnim względzie należy wreszcie zauważyć, że jak wynika z pkt 12 i 13 niniejszego wyroku oraz jak podkreśliły rządy francuski i włoski oraz Komisja Europejska, mające zastosowanie prawo krajowe zawiera szczególne przepisy pozwalające na nakładanie grzywien w przypadku naruszenia przez pracodawcę przepisów krajowych, które zapewniły transpozycję art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88. Te szczególne przepisy przyczyniają się z kolei do zapewnienia skuteczności przysługującego pracownikowi wykonującemu pracę w porze nocnej prawa do badania jego stanu zdrowia na podstawie wspomnianego przepisu. Takie przepisy, które mają zasadniczo cel sankcyjny, nie są ze swej strony uzależnione od wystąpienia szkody. Tak więc, mimo że takie przepisy o charakterze sankcji oraz przepisy regulujące odpowiedzialność umowną lub quasi-deliktową, jak rozpatrywane w postępowaniu głównym, uzupełniają się w zakresie, w jakim zachęcają one do przestrzegania wspomnianego przepisu prawa Unii, to jednak pełnią one zupełnie odmienne funkcje [zob. podobnie wyrok z dnia 4 maja 2023 r., Österreichische Post (Szkoda niemajątkowa związana z przetwarzaniem danych osobowych), C-300/21, EU:C:2023:370, pkt 40].

37 W świetle powyższego i z zastrzeżeniem weryfikacji przez sąd odsyłający, nie wydaje się, aby uregulowanie krajowe takie jak rozpatrywane w postępowaniu głównym mogło naruszać skuteczność praw wynikających z art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88.

38 Prawdą jest, jak przypomina sąd odsyłający, iż w pkt 54 wyroku z dnia 14 października 2010 r., Fuß (C-243/09, EU:C:2010:609), Trybunał orzekł, że mając na uwadze cel realizowany przez dyrektywę 2003/88, polegający na zagwarantowaniu bezpieczeństwa i zdrowia pracowników poprzez wprowadzenie odpowiedniego odpoczynku, prawodawca Unii uznał, że przekroczenie średniego maksymalnego tygodniowego wymiaru czasu pracy przewidzianego w art. 6 lit. b) tej dyrektywy, pozbawiając pracownika takiego odpoczynku, wyrządza mu, z tego tylko powodu, szkodę, ponieważ w ten sposób zagraża jego bezpieczeństwu i zdrowiu. W pkt 59 wyroku z dnia 25 listopada 2010 r., Fuß (C-429/09, EU:C:2010:717), Trybunał odniósł się również w tym

względzie do szkody poniesionej przez pracownika, wynikającej z utraty okresu odpoczynku, z którego powinien był skorzystać, gdyby przestrzegano maksymalnego tygodniowego wymiaru czasu pracy przewidzianego w tym przepisie.

39 Rozważań tych nie można jednak przenieść na obowiązki dotyczące kontroli lekarskich przewidziane w art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88.

40 O ile bowiem motyw 5 dyrektywy 2003/88 stanowi, że wszystkim pracownikom „powinny przysługiwać odpowiednie okresy odpoczynku", a w motywach 7 i 8 tej dyrektywy podkreślono w szczególności, że „[b]adania wykazały […], że długie okresy pracy w porze nocnej mogą być szkodliwe dla zdrowia pracowników" oraz, że „[n]iezbędne jest ograniczenie okresów pracy w porze nocnej", o tyle motyw 9 wspomnianej dyrektywy stanowi z kolei, że „[i]stotne jest", aby pracownicy wykonujący pracę w porze nocnej „byli uprawnieni do bezpłatnych badań lekarskich" przed ich przydzieleniem, i po nim, w regularnych odstępach czasu oraz „jeżeli występują u nich problemy zdrowotne", powinni być przeniesieni, „jeżeli jest to możliwe" do odpowiedniej pracy dziennej.

41 Jak słusznie podniosła Komisja, celem środków dotyczących badania stanu zdrowia ustanowionych w art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88 jest zatem – z uwagi na bardziej wymagający charakter pracy w porze nocnej i związane z nią szczególne zagrożenia dla zdrowia – zapewnienie, by pracownik był i pozostawał w stanie wykonywać taką pracę, zdiagnozowanie we właściwym czasie ewentualnej choroby, zapewnienie jej leczenia, a także uniemożliwienie jej rozwoju, w szczególności poprzez wspieranie przeniesienia pracownika do pracy dziennej.

42 W związku z tym, w odróżnieniu od wymogów wynikających, w zakresie wymiaru czasu pracy, z art. 6 lit. b) i art. 8 dyrektywy 2003/88, których nieprzestrzeganie samo w sobie wyrządza szkodę danemu pracownikowi, ponieważ doznaje on w ten sposób uszczerbku na zdrowiu poprzez pozbawienie go okresu odpoczynku, z którego powinien był on korzystać, lub poprzez narzucenie nadmiernych godzin pracy w porze nocnej, brak wizyty lekarskiej, która powinna była poprzedzać przydzielenie do pracy w porze nocnej, i regularnych kontroli lekarskich następujących po tym przydzieleniu, przewidzianych w art. 9 ust. 1 lit. a) tej dyrektywy, nie powoduje nieuchronnie uszczerbku na zdrowiu danego pracownika ani tym samym szkody podlegającej naprawieniu po jego stronie. Ewentualne wystąpienie takiej szkody zależy bowiem w szczególności od sytuacji zdrowotnej każdego pracownika i od tego, jak konkretnie rozwinie się ta sytuacja. W tym względzie należy również przypomnieć, że – jak zauważył już Trybunał – zadania wykonywane w porze nocnej mogą różnić się pod względem trudności i stresu (wyrok z dnia 24 lutego 2022 r., Glavna direktsia „Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto", C-262/20, EU:C:2022:117, pkt 52).

43 W świetle powyższych rozważań na pytanie drugie należy udzielić następującej odpowiedzi: art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88 należy interpretować w ten sposób, że nie stoi on na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, na mocy którego w wypadku naruszenia przez pracodawcę przepisów krajowych wdrażających ten przepis prawa Unii i przewidujących, że pracownicy wykonujący pracę w porze nocnej są uprawnieni do bezpłatnego badania lekarskiego przed przydzieleniem i w trakcie pracy, odbywającego się w regularnych odstępach czasu, prawo danego pracownika wykonującego pracę w porze nocnej do uzyskania odszkodowania z tytułu tego naruszenia jest uzależnione od warunku, że pracownik ten przedstawi dowód wynikającej dla niego z tego naruszenia szkody.

W przedmiocie pytania pierwszego

44 Z uwagi na odpowiedź udzieloną na pytanie drugie i wobec braku widocznej sprzeczności między art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88 a uregulowaniem krajowym mającym zastosowanie w ramach sporu w postępowaniu głównym nie ma potrzeby rozpatrywania pytania pierwszego.

W przedmiocie kosztów

45 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (druga izba) orzeka, co następuje:

Artykuł 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2003/88/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 4 listopada 2003 r. dotyczącej niektórych aspektów organizacji czasu pracy

należy interpretować w ten sposób, że:

nie stoi on na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, na mocy którego w wypadku naruszenia przez pracodawcę przepisów krajowych wdrażających ten przepis prawa Unii i przewidujących, że pracownicy wykonujący pracę w porze nocnej są uprawnieni do bezpłatnego badania lekarskiego przed przydzieleniem i w trakcie pracy, odbywającego się w regularnych odstępach czasu, prawo danego pracownika wykonującego pracę w porze nocnej do uzyskania odszkodowania z tytułu tego naruszenia jest uzależnione od warunku, że pracownik ten przedstawi dowód wynikającej dla niego z tego naruszenia szkody.

Podpisy